

М. М. КРІЛЬ

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

НБ ПНУС

739429

Київ

"Знання"

2008

Жилінський, Банськобистрицький, Пряшівський, Кошицький). Край поділено на менші адміністративні одиниці — округи (79).

Загальнодержавні свята: День утворення Республіки (1 січня), Свято праці (1 травня), День перемоги над фашизмом (8 травня), Свято святих Кирила і Методія (6 липня), Річниця Словацького національного повстання (29 серпня), День конституції (1 вересня). Святковими і вихідними днями визначені найбільші релігійні свята (Різдво, Великдень і Світлий понеділок, Успіння Богородиці, Всіх святих) та всі суботи і неділі.

Грошова одиниця — словацька крона (SKK) = 100 геллерів, запроваджена 1 січня 1993 р. (практично — з лютого 1993 р.). В обігу є банкноти 20, 50, 100, 500, 1000 і 5000 та монети 1, 2, 5 і 10 крон і монети 10, 20 і 50 геллерів. Девізовий курс станом на липень 2006 р. — 39 словацьких крон за € 1 (євро). **Інтернет-домен** — .sk. **Міжнародний телефонний код** — + 421. **Міжнародний штриховий код** (країна — виробник товару) — 858. Часовий пояс — UTC + 1.

Суспільно-політичні процеси. Словацька Республіка як суверенна держава існує з 1 січня 1993 р. Першим її президентом парламент обрав М. Ковача. Перед політичними силами постало питання розбудови національної державності. Специфіку партійно-політичної структуризації країни в перші роки незалежності обумовлювали своєрідні соціально-політичні наслідки сповільнення політичних та економічних реформ. Унаслідок того, що стара соціальна структура була розвалена, а нова формувалася повільно, інтереси суспільства та соціальних груп, крім національно-патріотичної державницької ідеї, залишалися маловизначеними, ідейно-суперечливими. Більшість словацьких партійно-політичних сил мали еkleктичну ідейну платформу і спрощену внутрішню організаційну структуру. В країні

не складалася характерна тримірна розстановка політичних сил: праві (консерватори), центристи (ліберали) і ліві (соціалізуючі). Провідні політичні сили постійно еволюціонізували та трансформувалися.

Партіями правого спрямування були *Християнсько-демократичний рух* і частково — *Словацька національна партія*. Лівий спектр представляли *Партія демократичної лівіці* та *соціал-демократи*. Ліберальний центр (Демократична унія) знаходився на етапі становлення. Усі традиційні та новостворені партії проголошували себе поміркованими центристами. За таких умов Рух за демократичну Словаччину намагався набути іміджу національно-соціально орієнтованої та політично всеохоплюючої організації.

Водночас виникли гострі суперечності між президентом і главою уряду щодо питань демократизації внутрішнього життя, економічних реформ та основних напрямків зовнішньої політики. У Русі за демократичну Словаччину стався розкол, частина членів якого створила *Демократичну унію Словаччини*. Від Християнсько-демократичного руху відокремилася національно орієнтована *Християнська соціальна унія*, а від *Словацької національної партії* — помірковані націоналісти.

У березні 1994 р. президент зумів об'єднати опозиційні сили у парламенті, котрі висловили недовіру урядові. За таких умов кабінет міністрів В. Мечіара подав у відставку. Новий уряд упродовж березня-жовтня 1994 р. очолював Й. Моравчик. Наприкінці вересня 1994 р. відбулися дострокові парламентські вибори, на яких найбільшу кількість голосів (35 % і 61 мандат) здобув Рух за демократичну Словаччину. Він разом із Словацькою національною партією (5,4 % і 9 мандатів) та Об'єднанням робітників Словаччини (7,3 % і 13 мандатів) утворив на початку листопада парламентську більшість. В опозиції опинилися соціал-демократи

(18 мандатів), християнські демократи (17 мандатів), партія угорської меншини (17 мандатів) і демократи (15 мандатів), які не отримали жодних комітетів. За результатами цих виборів сформувалася нова (національна, ліва, популістська) правляча коаліція. Упродовж 1994—1995 рр. завершився проміжний етап партійно-політичної структуризації словацького суспільства і становлення нової політичної системи у країні.

Політичний реванш партій національного та популістського спрямування призвів до появи елементів авторитаризму й ігнорування демократичної парламентської опозиції. Рух за демократичну Словацьчину інтенсивно еволюціонував у “партію вождя”. Політична відданість цій партії стала невід’ємною умовою отримання посади в державному апараті та багатьох сферах суспільного життя. Урядова коаліція не була ідейно близьким політичним союзом. Партнерів об’єднувала лише боротьба проти парламентської опозиції, розподіл місць у владних структурах та “політична приватизація”.

У стосунках між коаліційними партнерами часто застосовували методи відкритого шантажу та тиску. Домінування Руху за демократичну Словацьчину сприяло формуванню авторитарного стилю правління В. Медчіара. Все це спричинило невдоволення значної частини суспільства. Опозиційні партії почали гуртуватися на платформі створення широкої антимедчіарівської коаліції.

Водночас загострилися національні відносини, особливо на півдні країни, де компактно проживає угорська меншина. Вона активізувала свою діяльність особливо після того, як у 1995 р. парламент прийняв закон про словацьку державну мову.

У травні 1995 р. парламент голосував за відставку президента М. Ковача, але його супротивники не змогли набрати необхідних $\frac{3}{5}$ голосів. Повноваження

президента закінчилися 2 березня 1998 р. На другий термін він не висував свою кандидатуру і, згідно з конституцією, обов'язки глави держави тимчасово перебрав прем'єр-міністр В. Мечіар. Проте його авторитарний стиль керівництва викликав шквал критики, зокрема й з боку західних держав, передовсім членів Європейського Союзу. Обмеження демократичних свобод у країні спричинило навіть припинення переговорів щодо можливого вступу Словаччини у Євросоюз.

25—26 вересня 1998 р. у країні відбулися чергові вибори до Національної ради, у яких взяли участь 17 політичних партій. Опозиційні сили об'єдналися у *Словацьку демократичну коаліцію* (християнські демократи, Партія зелених, соціалісти, Словацька угорська партія, Партія громадянського порозуміння), яку очолив Мікулаш Дзюринда. Тоді була зафіксована висока громадська активність: проголосувало 84,24 % громадян. Результати виборів показали радикальну зміну в розстановці політичних сил. Об'єднана опозиція зуміла набрати 67,1 % і забезпечила собі 93 парламентських мандатів із 150. Серед політичних партій мандати розподілилися так: *Християнські демократи* (М. Дзюринда) — 26,3 % і 42 мандати; *Демократична партія (ліва)* — 14,6 % і 23 мандати; *Словацька угорська партія* — 9,1 % і 15 мандатів; *Партія громадянського порозуміння* (Р. Шустер) — 8,1 % і 13 мандатів; *Словацька національна партія* — 9 % і 14 мандатів. Словацька демократична коаліція разом з партіями демократичної лівіці та мадярської коаліції сформувала конституційну більшість. *Рух за демократичну Словаччину* хоч і залишився найсильнішою політичною силою (здобути 27 % голосів забезпечили йому 43 місця в парламенті), до урядового кабінету не увійшов. 29 жовтня сформовано новий кабінет міністрів, який очолив М. Дзюринда. Цей уряд дещо активізував політичні та ринкові реформи.

Вибори президента не дали позитивного результату, що спричинило політичну кризу. Новий склад Національної ради у січні 1999 р. прийняв поправку до конституції про проведення прямих президентських виборів.

Зазнавши поразки на парламентських виборах у вересні 1998 р., В. Мечіар заявив про свій відхід із великої політики, але після того, як законодавчий орган ухвалив проведення прямих всенародних виборів глави держави, він вирішив балотуватися на цю посаду. Його опорою стала парламентська опозиція, передовсім *Рух за демократичну Словаччину*, що набрав найбільшу кількість голосів (приблизно 500 тис. з 3 млн виборців). Вибори президента проходили у травні 1999 р. Основним опонентом В. Мечіара став кандидат урядової коаліції, голова *Партії громадянського порозуміння* Рудольф Шустер. Він переміг у другому турі, набравши 57 % голосів виборців.

Вибори президента зміцнили позиції парламентської більшості, а також посилили прозахідний курс країни у зовнішній політиці. Уряд підтримав НАТО під час проведення воєнних дій проти Союдної Республіки Югославії, надавши свої аеродроми та транспортні комунікації. Президент і уряд взяли курс на завершення приватизації, прискорення інтеграції країни до європейських структур, широке залучення іноземних інвестицій для реструктуризації та модернізації економіки. До 2002 р. було виконано необхідні умови та створено сприятливий політичний фон для вступу Словачької республіки в НАТО і ЄС. Європейська комісія у жовтні 2002 р. у своєму річному звіті оцінила Словаччину як правову і демократичну державу. У листопаді її офіційно було запрошено в ЄС. У Словаччині 16—17 травня 2003 р. проходив референдум з приводу вступу до ЄС (при явці 52 % громадян позитивно висловилися 92 %).

У період між виборами 1998 і 2002 рр. конфігурація партійної системи суттєво змінилася. Сили правочентристів поповнилися Словацьким демократичним і християнським союзом (утворений на основі фракцій Словацької демократичної коаліції на початку 2000 р.). У 2001 р. медіа-магнат Павол Руско заснував партію Альянс нового громадянина (аббревіатура ANO по-словацьки означає "Так"). Лівоцентристською стала партія Смер ("Курс"), яку очолив Роберт Фіцо.

У вересні 2002 р. у країні відбулися чергові вибори до законодавчого органу. У них взяло участь 70,06 % громадян. Проте з 26 політичних партій та об'єднань лише сім стали парламентарськими. На цей раз найбільше голосів здобув *Рух за демократичну Словаччину*, очолюваний В. Мечіаром (19,5 % і 36 мандатів). *Словацький демократичний і християнський союз* набрав 15,09 % та 28 мандатів. На третьому місці опинився *Смер* — 13,46 % і 25 мандатів. *Партія угорської коаліції* виборола 11,16 % і 20 мандатів. По 15 мандатів отримали *Християнсько-демократичний рух* (8,25 %) і *Альянс нового громадянина* (8,01 %). Уперше в історії Словацької Республіки досягнули успіху комуністи, які здобули 11 мандатів (6,32 %). Кабінет міністрів знову очолив М. Дзюринда, голова Словацького демократичного і християнського союзу. Перед новим урядом постали серйозні проблеми щодо проведення реформ соціальної політики, системи охорони здоров'я, освіти, пенсійного забезпечення, судочинства.

У квітні 2004 р. відбулися другі прямі президентські вибори. За посаду глави держави у першому турі змагалися 11 кандидатів (у т. ч. Р. Шустер, колишній спікер парламенту І. Гашпарович і прем'єр-міністр В. Мечіар, міністр закордонних справ Е. Кукан та ін.). Проте жоден з них не набрав необхідної кількості голосів. Найбільшу підтримку мали В. Мечіар (32,7 %) та І. Гашпарович (22,3 %). Третім виявився проурядовий кан-

Словац

дидат
прохо
ментс
підтри
був зі
близьДр
вибор
лідер
59,9 %
ваччи
майж
голос
І. Га
ар —

В

толи
у пер
опуб
ламе
грац
ділю
закл
керу
ливе
ліде
тик
укі е
гіри
вжи
лиш
пок
дил
вор
ючі

дидат Е. Кукан. Одночасно з президентськими виборами проходив референдум з приводу дострокових парламентських виборів. Його зініціювали профспілки та підтримали опозиційні сили. Однак цей референдум був зірваний, оскільки на виборчі дільниці з'явилося близько 40 % виборців.

Другий тур відбувся 18 квітня також за низької явки виборців (44 %). Він приніс перемогу І. Гашпаровичу, лідеру *Руху за демократію* — близько 1,794 млн або 59,9 %. В. Мечіара, лідера *Руху за демократичну Словаччину*, найпотужнішої опозиційної сили, підтримали майже 722,3 тис. виборців, що становило 40,1 % усіх голосів. До речі, для проведення своєї виборчої кампанії І. Гашпарович витратив лише 100 тис. крон, а В. Мечіар — 500 тис. крон.

В останні роки помітно збільшився вплив римо-католицької церкви у суспільному житті країни, зокрема у передвиборчих перегонах. У вересні 2002 р. єпископи опублікували спільне пастирське послання щодо парламентських виборів. Висловлювалися вони за інтеграцію Словаччини до Євросоюзу, проти торгівлі в неділю тощо. Архієпископ Ян Сокол в особистому посланні закликав віруючих не голосувати за партії, котрими керують ліберали, атеїсти і колишні комуністи. Особливо дісталася Смеру й Альянсу нового громадянина, лідери яких дуже болісно сприйняли ці заклики і критику змісту передвиборчих агіток.

Уряд М. Дзюринди у 2003—2005 рр. втілював жорсткі економічні реформи, внаслідок чого тимчасово погіршилося соціальне становище. Через службові зв'язки посаду міністра фінансів змушений був залишити П. Руско. На початку 2006 р. урядову коаліцію покинули християнські демократи. Так вони не погодилися з прем'єр-міністром, який не висунув на обговорення питання про угоду з Ватиканом, за якою віруючі могли відмовлятися від виконання професійних

обов'язків з огляду на свої переконання. У березні країною прокотилася хвиля протестів медичних працівників з приводу підписання нових контрактів про роботу.

За таких умов 17 червня 2006 р. відбулися позачергові вибори до Національної ради. На 150 парламентських мандатів претендувала 21 політична сила, представлена 2343 особами. Виборча активність була порівняно низькою — 54,67 %. Найбільшу підтримку здобула опозиційна *“Смер — соціал-демократія”* (29,4 %) і 50 мандатів. Партія влади — *Словацький демократичний і християнський союз* опинилася на другому місці — 18,3 % (31 мандат). По 20 мандатів дістали *Словацька національна партія* (11,73 %) і *Партія угорської коаліції* (11,68 %). Парламентськими стали також *Народна партія — Рух за демократичну Словаччину* (8,79 % і 15 мандатів) та *Християнсько-демократичний рух* (8,31 % і 14 мандатів). Отже, право на формування коаліційного уряду отримали лівоцентристи. Програма їхньої діяльності передбачає гнучкіші економічні реформи та звернення більшої уваги на вирішення соціальних питань.

Національне питання і релігійно-конфесійна ситуація. У Словацькій Республіці майже 14,2 % становлять національні меншини. Національна політика словацької влади базується на трьох принципах: юридичне забезпечення прав громадян усіх національностей; сприяння культурному розвитку національних меншин; розвиток освіти національними мовами. Фактично складність — у глибокому внутрішньому конфлікті. Партії та лідери, що представляють національну більшість, свої зусилля спрямовують на створення словацької політичної нації. Водночас етнічні меншини намагаються зберегти свою ідентичність і максимально захиститися від майбутніх асиміляційних процесів.

Найбільшою та політично найорганізованішою є угорська меншина, яка компактно проживає на півдні